

HET „LITTERARISCH-HUMORISTISCH WEEKBLAD”

Bij de ordening van een aantal archivalia afkomstig van de familie Van Rappard kreeg ik een portefeuille in handen die 21 doorlopend genummerde afleveringen van een met de hand geschreven blaadje bevatte. Het bleek het orgaan te zijn van een amateurtoneelgezelschap dat zich - naar de godin van het blijspel - „Thalia” noemde, en het voerde de weidse titel „Litterarisch-Humoristisch Weekblad”. Het blad dateerde uit de jaren 1873 tot 1876 en stond „onder redactie van het bestuur”. Voorzitter en secretaris waren A. G. A. van Rappard en J. M. van Asch van Wijck, in 1873 respectievelijk 15 en 17 jaar oud.

Geen opzienbarende vondst, dit blaadje; maar toch leek het mij de moeite waard om het aan de vergetelheid te ontrukken. In de eerste plaats werd het blad voor een groot deel volgeschreven en -getekend door Anthon van Rappard, de latere schilder, en ten tweede geeft het een aardig beeld van de manier waarop aristocratische jongelui uit de vorige eeuw met elkaar omgingen en hun vrije tijd besteedden.

Het toneelgezelschap „Thalia”

Over het gezelschap „Thalia” is mij niet meer bekend dan wat het weekblad aan informatie prijs geeft; en dat is bitter weinig. Mededelingen over het repertoire, de repetities en de uitvoeringen werden niet gedaan. Daarvoor zullen de vergaderingen zijn geweest die, blijkens een enkele uitlating in het blad, al of niet regelmatig plaatsvonden.

Wel mogen we aannemen dat het aantal leden gelijk was aan het aantal abonees, en volgens een mededeling in de 21ste aflevering waren dat er tien. Dank zij hun bijdragen aan het blad zijn negen van de tien bij name bekend. Direct valt dan het grote aandeel van de Van Rappards op: behalve Anthon waren ook zijn broer Frans en zijn zusters Henrietta en Wilhelmina bij de activiteiten betrokken. De veronderstelling dringt zich op dat het hier om een vriendenkring romdom de familie Van Rappard ging, met Anthon en zijn vriend Johan van Asch van Wijck als stuwende krachten. Misschien heeft vader Van Rappard (jhr. F. A. L. ridder van Rappard) op de achtergrond een stimulerende of adviserende rol gespeeld. Van hem weten we dat hij een grote culturele belangstelling had en o.m. jarenlang betrokken was bij de organisatie van de studentenmaskerades.

Zoals gezegd geeft het blad over het repertoire van het toneelgezelschap weinig of geen informatie. Wel leverde Anthon van Rappard een vertaling van een Frans blijspel onder de titel „Frankrijk en Duitsland in één kostschool”, maar uit niets valt op te maken dat het de bedoeling was dit stuk door „Thalia” te laten opvoeren. Eerder krijgen we de indruk dat „Thalia” bij de start van het blad al op zijn retour was. In 1874 (12) 1) schreef het bestuur, waarschijnlijk bij wijze van laatste reddingspoging, nog een prijsvraag uit. De opdracht was het schrijven van een blijspel dat vrouwen- en mannenrollen bevatte. Er werden twee

prijzen beschikbaar gesteld (f 5,— en f 2,50). Wanneer slechts één stuk zou worden ingezonden, dan was het „natuurlijk volstrekt niet zeker of dat den prijs (zou) behalen." De inzendingen moesten vóór 1 mei binnen zijn. Over de uitslag van de wedstrijd wordt in het blad niets meegedeeld. Hebben de leden van „Thalia" hun bestuur in de kou laten staan? In elk geval werden de toneelactiviteiten nog in diezelfde mei-maand gestaakt en werd het gezelschap omgeturnd tot leesgezelschap. Voortaan zouden er portefeuilles met boeken en tijdschriften langs de leden circuleren.

De organisatie

Anders dan de titel suggereert, verscheen het „Litterarisch-Humoristisch Weekblad" lang niet iedere week. In 1873 zagen vier afleveringen het licht, in 1874 elf, in 1875 vijf en in 1876 tenslotte nog één. De opzet om elke zondag met een nieuw nummer uit te komen, was blijkbaar te hoog gegrepen. Er zat dan ook heel wat aan vast. Niet alleen moest de kopij op tijd binnen zijn („des woensdags vóór den dag der uitgave"), maar deze moest ook nog eens worden overgeschreven. De afleveringen zijn op één uitzondering na (een gedeelte van nummer 20) alle in hetzelfde handschrift geschreven, vermoedelijk dat van Anthon van Rappard. Het blaadje deed daarna de ronde. Dat er nog wel eens wat aan deze doorstroming schortte, blijkt uit verschillende redactionele mededelingen. In nummer 12 wordt zelfs met een boete van 3 cent per dag vertraging bedreigd.

De meeste informatie over het reilen en zeilen van het blad krijgen we in de laatste aflevering (januari 1876). In de ledenvergadering was een klacht geuit over de magere inhoud van de leesporteuilles; men vond dat er te weinig boeken in zaten. Het bestuur reageerde daarop in het blad met een financieel overzicht van de jaren 1874 en 1875.

In 1874 waren slechts vijf boeken aangeschaft en verder geleende boeken in de portefeuilles gestopt. Dank zij dit zuinige beleid had men in 1875 kunnen starten met een overschot van f 14,10.

In 1875 kwam aan contributies f 40,— binnen (f 4,— per persoon), terwijl een verloting f 10,— en de verkoop van gelezen boeken en tijdschriften f 32,15 opbrachten. De totale inkomsten bedroegen dus f 82,15.

Aan tijdschriftabonnementen („Ueber Land und Meer", „De Raaf", „Familieblad" en „De Gids") werd f 30,90 uitgegeven en aan kardoos 2) omslagen f 5,10. De totale uitgaven bedroegen f 36,—.

Aan het eind van het jaar was er derhalve nog f 60,25 in kas, een batig saldo waarmee men de toekomst onbezorgd tegemoet had kunnen treden. Toch hield het blad met deze zakelijke mededelingen, die alleen de titelpagina van het laatste nummer beslaan, abrupt op te bestaan. De drie resterende bladzijden bleven onbeschreven, zodat het de vraag is of dit onvolledige nummer nog wel is rondgezonden.

Redactie en medewerkers

In het titelhoofd van het blad, dat bovenaan de eerste bladzijde van elk nummer prijkt, zijn de namen van de redactieleden niet opgenomen. Met de mededeling „onder redactie van het bestuur" schieten we niet veel op. Al bladerend kwam ik alleen de namen van de voorzitter en secretaris tegen. Of de redactie uit meer personen dan deze twee heeft bestaan, is een vraag die ik niet kan beantwoorden. Gezien het kleine aantal abonnees lijkt me dit echter niet waarschijnlijk.

Van de twee redactieleden en zeven medewerkers is het mij gelukt enkele personalia te achterhalen. De vier kinderen Van Rappard kwamen al even ter sprake. Ik noem ze nog een keer: Frans A. J. F. (1854-1923), Henrietta M. E. (1856-1874), Anthon G. A. (1858-1892) en Wilhelmina E. (1861-1934). Het gezin Van Rappard bewoonde het pand Maliesingel 12. De dood van zijn oudste dochter op 16 maart 1874 was voor F. A. L. van Rappard aanleiding om met zijn gezin voor enkele jaren terug te keren naar zijn vroegere woonplaats Zeist. Misschien houdt het enige tijd niet verschijnen van het weekblad in 1874 verband met deze gebeurtenissen. Ook het opheffen van het toneelgezelschap in mei van dat jaar kan hiermee samenhangen.

Anthon van Rappard was van 1872 tot 1876 leerling van de Rijks-H.B.S. aan de Kruisstraat. Naast zijn schoolwerk en het redacteurschap zag hij kans om ook nog de meeste kopij te leveren en het blad met tekeningen te verluchten. Het zal dan ook wel geen toeval zijn geweest, dat in hetzelfde jaar waarin Anthon de H.B.S. de rug toekeerde en in Amsterdam aan de Akademie voor Beeldende Kunsten ging studeren, het „Litterarisch-Humoristisch Weekblad" de laatste adem uitblies.

Van de overige leden noem ik slechts hun namen, jaartallen en adres: Henrietta M. Oldenbarneveld gen. Witte Tullingh (1855-1889), Drift 8; Eelko E. Sickinghe (1855-1924), Nieuwegracht 201; Matthea A. Schuller tot Peursum (1856-1927), Oudegracht 307; Johannes M. van Asch van Wijck (1856-1929), Boothstraat 12; en Jean H. des Tombe (1857-1881), Plompetoengracht 3.

De roepnamen van de jongelui komen in het weekblad niet voor. Deze 15- tot 20-jarigen ondertekenden hun bijdragen met hun voorletters (meestal alleen de eerste) plus achternaam of met hun initialen. Ook komen we er niet achter hoe zij in het dagelijks leven met elkaar omgingen. Hopelijk en waarschijnlijk niet zo vormelijk als in het schriftelijk verkeer, waarin zij zich consequent bedienden van de beleefdheidsvormen gij, ge, u en uwe. In dit verband komt ons een opmerking van Anthon van Rappard goed van pas. Bij de eerste aflevering van zijn reeds genoemde vertaling van een Frans blijspel zegt hij in een noot: „Men vergeve mij het platte „je" en „jouw" dat ik hier gebruik; ik heb dit gemeend te moeten doen, daar jongens elkander wel nooit met „u" zullen aanspreken."

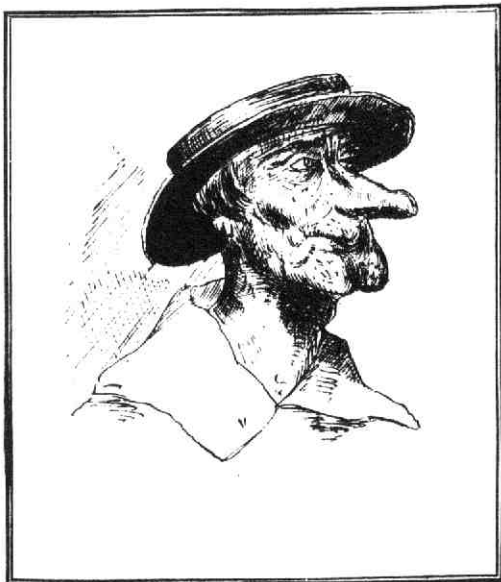
„Litterarisch“ en „humoristisch“

Naar de inhoud is het blad, althans wat de eerste veertien afleveringen betreft, in twee grote rubrieken verdeeld, een „litterarische“ en een „humoristische“. Over de laatste rubriek wil ik kort zijn. Zij bevat voor het merendeel uit andere tijdschriften overgenomen anekdotes, advertenties, telegrammen en rijmpjes. De meeste leden leverden aan deze rubriek wel eens een bijdrage. Het spreekt haast van zelf dat deze wat belegen humor nu niet meer zo sprankelend overkomt, en ook dat de clou van menige 19de-eeuwse grap de hedendaagse lezer ontgaat. Ik volsta met slechts enkele voorbeelden:

Telegram

Men meldt ons uit Parijs:

„Zooals bekend is, is bij de belegering een brug in het Bois de Vincennes vernield. Men wil deze weer opbouwen, echter fraaier dan de vorige. Maar hoe aan 't model te komen! Daar hoort men dat in Utrecht, tegenover de Heerenstraat, een brug gebouwd is die geheel aan hun doel beantwoordt: elegant, rustique en volkomen passend bij een plantsoen. Dadelijk is er een commissie benoemd om die brug te onderzoeken, en de nieuwe brug in het Bois de Vincennes volgens dat model te laten bouwen“(2).

„Een portret uit het album door de Veerenaars den 12e Mei a.s. den Koning aan te bieden“(13).

Bij deze tekening, ongetwijfeld ook weer door Anthon van Rappard gemaakt, kan ik slechts ter verduidelijking aanvoeren dat op 12 mei 1874 Willem III zijn 25-jarig koningschap vierde.

Mijnheer!

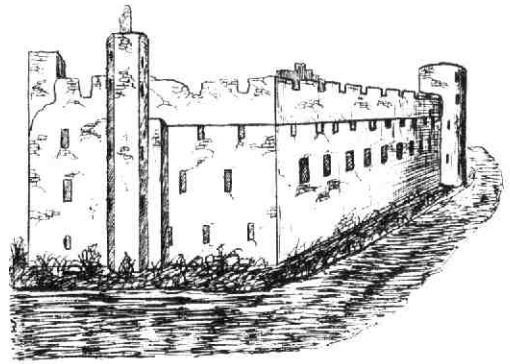
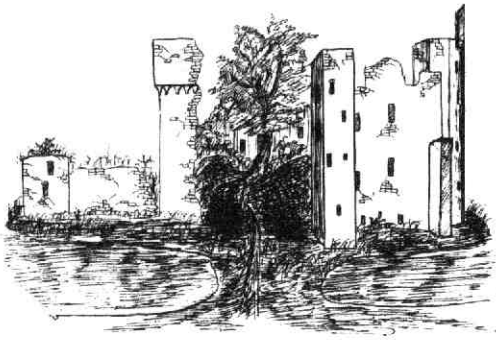
Er is wellicht geen tweede woord dat zoo veelvuldig wordt gehoord, schoon menigeen 't nog moet verbloemen dat hij zich gaarne dus laat noemen. Het huisdier „knecht“ bestaat niet meer, want schier elkeen noemt hem „mijnheer“. Geen winkelier heeft meer het hart om Piet of Jan of Kees of Bart te speelen tegen zulke koopers, schoon eigenlijk slechts boodschaploopers. En eerlang - neemt de zaak geen keer - noem 'k zelfs mijn schoenenpoets „mijnheer“(11).

Meer aandacht verdient de „litterarische“ - men zou ook kunnen zeggen de serieuze - afdeling, waarin uitsluitend oorspronkelijk werk werd opgenomen. Dat de redactie op dat punt waakzaam en onverbiddelijk was, bewijzen berichten in de mededelingenrubriek „Brievenbus“ als het volgende:

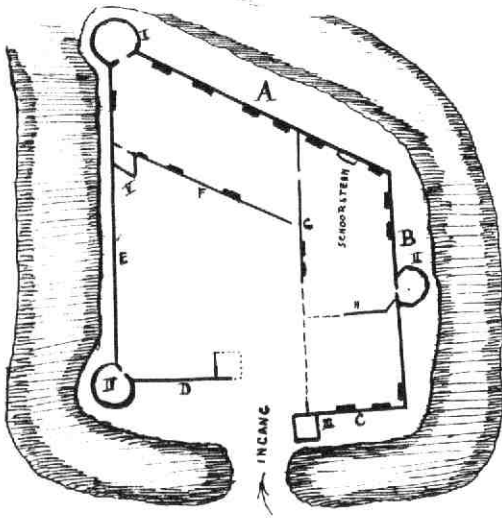
„Mej. Schuller, daar de litterarische stukken zelfgemaakt moeten zijn, hebben wij uw gedicht niet geplaatst, daar wij twijfelen, of dit wel het geval was. Mogen wij van u daaromtrent iets naders vernemen?“

Maar laten wij eens nagaan welke pennevruchten wèl genade vonden in de ogen van de heren redacteuren. Dat waren dan allereerst de bijdragen van de voorzitter zelf, Anthon van Rappard. Deze stak in de derde aflevering met zijn artikelenreeks „Schetsen uit Nederland“ van wal onder het motto „Eerst Nederland en dan het buitenland.“ Achtereenvolgens beschrijft hij Texel, Den Helder en het Nieuwediep, Marken, de ruïne ter Haar (d.i. De Haar te Haarzuilens), Zaandam, en tenslotte Baarn en Soestdijk. Hoewel het nergens met zoveel woorden wordt gezegd, wekken de schetsen toch de indruk dat de schrijver genoemde eilanden en plaatsen zelf heeft bezocht. Deze indruk vinden we bevestigd in de literatuur over Van Rappard. Anthon trok in de zomervakanties vaak te voet door Holland. Van een tocht die hij in 1874 met zijn vader door Noord-Holland en Texel maakte, bleef in familiebezit een geïllustreerd dagboek bewaard. In later jaren maakte hij lange voettochten met zijn vriend Johan de Meester (1860-1931), de latere schrijver en N.R.C.-redacteur. Van de schetsen in het weekblad is vooral die over de ruïne ter Haar interessant. Aan de hand van een drietal tekeningen beschrijft Anthon minutieus de toestand waarin hij de ruïne in 1874 aantrof. Hij mijmert over het middeleeuwse verleden van het slot, toen de binnenplaats weergalmde van wapengekletter en paardegetrappel, en eindigt met de profetische woorden: „Lang, zeer lang nog zal die ruïne daar blijven staan (want zij vermindert bijna niet) als een gedenkteken uit den goeden, ouden tijd“(15).

Helemaal op de romantische toer ging Anthon in zijn opstellen „Een zeetafereel“(1) en „De reddingboot“(8). Het eerste heeft de behouden thuiskomst van een

De ruïne De Haar in 1874, getekend door Anthon van Rappard.

visserspink tot onderwerp, het tweede de redding van schipbreukelingen. In beide verhalen is het noodweer op zee. Het is bekend dat in deze jaren de zee een grote aantrekkingskracht op Anthon uitoefende; hij schijnt er zelfs ernstig over gedacht te hebben bij de marine te gaan. In 1876 koos hij tenslotte voor het schildersvak, maar ook daarna bleef de zee hem boeien, getuige o.a. zijn herhaalde bezoeken aan Terschelling. In 1931 wist Johan de Meester zich nog te herinneren hoe hij eens met zijn vriend een stormachtige novembernacht op dit eiland had doorgebracht, toen een schip voor de kust in nood verkeerde, en hoe Anthon „waarachtig mee naar het wrak wou, maar de bootslui hem tegenhielden.”

Ook Henriëtte van Rappard is in het weekblad met een paar bijdragen vertegenwoordigd. Haar schetsen „Op het ijs” (2) en „De kermis” (3) geven een levensrecht beeld van deze oude volksvermaken, kennelijk uit eigen waarneming opgetekend.

Bijdragen van geheel andere aard leverde Johan van Asch van Wijck, die men de dichter en filosoof van het gezelschap zou kunnen noemen. Naast beschouwe-

lijke verhandelingen met titels als „’t Voorheen en ’t heden” (1), „Liefde en vriendschap” (16) en „Door oefening tot volmaking” (18), beoefende hij het poëtische genre. Als voorbeeld volgen hier de vijfde en zesde strofe van zijn gedicht „Mijmering” (2), waarin hij een meisje met een roos vergelijkt:

„Zie hoe ze aan haar ouders boezem
als een roos steeds schooner praat:
voelt niet elk zich bij haar aanblik
vreugde en vrede in ’t hart gedaald?

Doch, helaas, zooals ’t roosje
fel geschokt door wind en weer,
stort ook ’t lieve meisje somtijds
’t hart gewond, wegstervend neer!”

„Wrijving van gedachten”

Op 30 januari 1875 verscheen de 16de aflevering met een „Voorrede tot de wederverschijning”. Hoeveel tijd er sinds het vorige nummer was verstreken, is niet na te gaan. De afleveringen zijn wel alle van een jaartal, maar slechts bij hoge uitzondering van een datum voorzien. In elk geval heeft de onderbreking in 1874 plaats gehad. Hierboven zinspeelde ik al op het mogelijke verband tussen het uitblijven van het blad enerzijds en de dood van Henriëtte van Rappard en de daarop volgende verhuizing van haar familie naar Zeist anderzijds.

De redactie kondigde in de voorrede enige veranderingen aan. Zo moest men het titelhoofd niet meer au serieux nemen („Alles wat op den titel staat is natuurlijk nietig”). Verder zou het humoristische gedeelte voortaan achterwege blijven („om welke reden is iedereen bekend”). Daarvoor in de plaats zou de redactie bij gebrek aan kopij niet schromen stukken uit andere tijdschriften over te nemen, „echter altijd in den geest van ons tijdschrift”. Dit konden ook recensies van pas verschenen boeken zijn. In de volgende nummers treffen we dan ook een rubriek „nieuwe boeken” aan, waarin o.m. „Wandelingen door Nederland” door J. Craandijk en P. A. Schipperus, „Historische wandelingen door Utrecht” door H. J. Broers en het tijdschrift „Eigen Haard”, waarvan het eerste nummer

was verschenen, warm werden aanbevolen.

Tenslotte daagde de redactie de leden uit om elkaars inzendingen te becomingariëren, waardoor „wrijving van gedachten en pennestrijd“ konden ontstaan. Toen deze oproep geen enkele weerklank vond, waagde Johan van Asch van Wijck een tweede poging om het ingeslapen vriendenkringetje wakker te schudden (18). „Wie kent een heerlijker, een meer bevredigende spreuk dan deze: door oefening tot volmaking; wie zou die volmaking niet najagen...?“ vroeg hij zich af. Moesten de leden van een gezelschap dat zich onder die leus had gevormd, zich niet meer dan anderen verplicht voelen deze in ere te houden? „Niets dan het trachten om zijne gedachten weer te geven, leert den geest geregelder denken en doet zoowel bij 't schrijven als in 't spreken gemakkelijker ontwaren om de juiste woorden te kiezen en zinnen te vormen.“

Te elfder ure wordt ons hier de doelstelling van het blad meegedeeld en wordt het ons duidelijk waarom een toneelgezelschap behoefte had aan een dergelijke uitlaatklep: het moest de leden in de gelegenheid stellen „de kunst der welsprekendheid“ te beoefenen, met andere woorden uitdrukkingsvaardigheid op te doen. En hoe kon dat beter dan door elkaar, in alle vriendschap, vliegen af te vangen?

De enige die tenslotte reageerde op de redactionele aansporingen was mejuffrouw Schuller, die het gedicht „'t Geloof, de Hoop en de Liefde“ van J. M. van Asch van Wijck (19) van kritische kanttekeningen voorzag (20). De dichter beantwoordde deze kritiek nog in hetzelfde nummer. Dankbaar en hoopvol gestemd eindigde hij zijn negen kolommen tellende betoog met de woorden: „Hoopende dat deze schreede, door mejufvr. Schuller voorwaarts gericht, veel navolging moge ondervinden, zoo zie ik verlangend uit naar 't oogenblik dat de zoo even genoemde geachte schrijfster niet alleen kritiseerend, maar ook als origineel produceerend schrijfster zal optreden.“

Die wens ging niet meer in vervulling. De 21ste aflevering bestond slechts uit de reeds gemelde financiële verantwoording en daarmee was het met het „Literarisch en humoristisch weekblad“ voor goed afgelopen.

Mejuffrouw Schuller had echter in een vroeger stadium haar sporen in de polemie reeds verdiend. Voordat deze nl. officieel in het programma werd opgenomen, was de aardigste pennestrijd al achter de rug. Die ontstond naar aanleiding van het voorwoord dat Anthon van Rappard aan zijn „Schetsen uit Nederland“ vooraf liet gaan. Daarin breekt hij een lans voor eigen land en volksaard. Veel Nederlanders hadden volgens hem de hebbelijkheid om tegenover vreemdelingen op hun eigen land af te geven. Ook bereisden zij liever het buitenland dan in Nederland eens rond te kijken. En onvoorzichtig genoeg legde hij deze ontaarde landgenoten bij hun vertrek naar den vreemde de woorden van Voltaire in de mond: „adieu canards, canaux, canaille!“

Dat ging Matthea Schuller te ver. In een open brief

„Aan den secretaris“ (5) vraagt zij zich af, of een Nederlander dit ooit zou zeggen. Dat zou immers voor hemzelf ook niet erg vleiend zijn? Zij zou zich in elk geval schamen zo iemand onder haar kennissen te hebben. „En verder, ik bid u, welke Nederlander zal met een vreemdeling die op zijn land schimpt, instemmen? Want, niet waar, à tout coeur bien né la patrie est chère.“ Maar aan de andere kant trekt haar een reisje door Nederland helemaal niet aan. De toestand van het land en de aard van het volk zijn er niet geschikt voor. Er zijn geen goede logementen en zodra het volk merkt dat men vreemdeling is, wordt men uitgejouwd en afgezet. Nog onlangs was zij er getuige van hoe een paar Engelsen, die zich op het Damplein stonden te vergapen aan de Domtoren, door straatjongens werden lastiggevalen. Nee, dan het buitenland, daar weer je ival met vriendelijkheid ontvangen. „Ziet men een theetuin met muziek, men kan er binnegaan zonder aangegaapt te worden; ook hoeft men er niet voor te betalen zoals hier in Tivoli het geval is, om dan naderhand als een gerookte bokking naar huis te wandelen.“ Uit het antwoord van Anthon blijkt dat Matthea enige tijd in het buitenland heeft vertoefd en daardoor, zo meent hij, vooroordeeld is geraakt (5). Een vreemd land kan voor een jongedame een heerlijk oord zijn, wanneer zij in prachtige hotels logeert en begeleid wordt door een heer die de last van het afzetten en voor de gek houden voor zijn rekening neemt. De Nederlandse logementen zijn eenvoudig, maar kraakhelder en de bediening is er uitstekend. Hollanders mogen wat minder levendig zijn dan Zuid-Europeanen, stug kan men ze toch niet noemen. En wat Tivoli betreft, die tuin wordt met moeite in stand gehouden en is het dan zo erg dat men entree heft? „Uw vergelijking met een gerookte bokking heb ik niet begrepen. Bedoelt gij dat het er zo warm is? Mij dunkt, er is tocht genoeg.“

Matthea liet het er nog niet bij zitten. „Wat hebt gij mij doen schrikken met een stuk van 2½ el (ik heb het voor de grap gemeten) aan mijn adres in ons blaadje te plaatsen, want ik begreep natuurlijk dadelijk dat er onmogelijk zoo'n lange lofrede op mijn stukje gemaakt kon worden.“ (7) Even later klinkt het uitdagend: „... maar wil ik u eens een goede raad geven, wel geef uw schetsen uit ten dienste der scholen, dan worden die andere boekjes“ - Anthon had zich laatdunkend uitgelaten over bepaalde in omloop zijnde aardrijkskundeboekjes - „vanzelf op den achtergrond geschreven. Ik kan echter niet nalaten mij verheugd te gevoelen dat ik ze niet zal behoeven te leeren.“ Ten slotte komt ook zij nog even terug op haar vergelijking met de gerookte bokking: „... dat doelt op het rooken der beleefde Hollandsche heeren in het bijzijn van dames. Neem dit nu niet weder personeel op en zeg: maar mejuffrouw, wilt gij dan dat alle heeren hunne sigaren wegwerpen? Dat ik deze hommage, die men waarschijnlijk H. M. de koningin niet eens zou bewijzen, niet verwacht, dat is toch wel te begrijpen.“

Gelukkig wist Anthon haar „piquanterieën“ naar

waarde te schatten; hij vond ze zelfs „heel geestig“. Dat weerhield hem er niet van om, vier kolommen lang, opnieuw te proberen zijn tegenspeelster schaakmat te zetten. Deze liet het verder afweten. De discussie was gesloten.

Zo hielden ruim een eeuw geleden jongelui elkaar bezig. Ze schreven om de tijd te verdrijven, niet vermoedende dat hun „litterarische“ producten op hun beurt de tijd zo lang zouden trotseren. Wie nu de lust opbrengt om de 84 volgeschreven vellen door te lezen, kan nauwelijks geloven dat hier de jeugd aan het woord is. Maar juist dat is er het curieuze en amusante van.

J. G. Riphaagen

Noten

- (1) De tussen haakjes geplaatste getallen geven de nummers van de afleveringen aan.
- (2) Kardoes (- papier) = een grove papiersoort.

Geraadpleegde literatuur

- Levensschets van Jhr. mr. Frans Alexander Lodewijk

ridder van Rappard. Utrechtsch Jaarboekje 1890, p. 275.

- G. H. Marius, Anthon Gerard Alexander ridder van Rappard, 1858-1892. Onze Kunst, deel 23, jrg. 12, jan.-juni 1913.

- J. de Meester, Anthon van Rappard. De Gids, jrg. 95, 1931.

(Rede uitgesproken op 16 mei 1931 bij de opening van de tentoonstelling van werken van Anthon van Rappard in het gebouw van de vereniging „Voor de Kunst“, Nobelstraat 12, Utrecht).

- J. W. Brouwer, J. L. Siesling en J. Vis, Anthon van Rappard, companion and correspondent of Vincent van Gogh, his life and all his works. Amsterdam/Maarssen 1974.

- H. Schopping en L. Smit, Arbeiders op steenfabriek Ruimzicht van Anthon G. A. van Rappard. Utrecht 1980.

(Deze publikatie is de vijfde in een reeks uitgegeven n.a.v. zes tentoonstellingen in het Centraal Museum te Utrecht, gepresenteerd onder de verzameltitel „Een schilderij centraal“).

DE HISTORISCHE CATALOGUS VAN HET MUSEUM DER STAD UTRECHT 1928; 1928-1960; 1960-1980

In 1928 verscheen de „Catalogus van het Historisch Museum der stad Utrecht“. Dit 734 pagina's tellende boekwerk is niet alleen een uitstekend overzicht van alle, op de geschiedenis van Utrecht betrekking hebbende voorwerpen die toen in het bezit waren van het Centraal Museum. Deze catalogus is ook, door zijn opzet en indeling, een historisch document, dat ons iets kan vertellen over de geschiedenis van het Centraal Museum.

De grondlegger van het museum was Jhr. Mr. H. M. A. J. van Asch van Wyck, burgemeester van Utrecht van 1827 tot 1839. Hij was de eerste die zich interesseerde voor de wanordelijke verzameling schilderijen, tekeningen en andere voorwerpen, die in de loop van de tijd op de bovenverdieping van het stadhuis was terecht gekomen. Hij zorgde ervoor dat de collectie met meer zorg werd behandeld en spande zich in om de verzameling met aanvullingen te verrijken. Hij ging hierbij niet lukraak te werk maar stelde voorop dat al het verzamelde betrekking moest hebben op de geschiedenis en kunst van de stad. Hiermee was Van Asch van Wyck zijn tijdgenoten vooruit, want over het algemeen werd er in de 19de eeuw weinig systematisch nagedacht over het aanleggen van een stedelijke historische collectie.

Zijn werkzaamheden leidden ertoe dat in 1838 het museum, dat op de bovenverdieping van het stadhuis was ingericht, werd geopend voor publiek. Ten be-

hoeve van de bezoekers van het museum was er een catalogus uitgegeven onder de titel „Verzameling van Oud Beeldwerk en andere Oudheden, Teekeningen en Schilderijen, meestal tot de Stad Utrecht betrekking hebbende, behoorende tot het Archief derzelve Stad“. Bij een bezoek aan het museum was men verplicht de catalogus, die 25 cent kostte, te kopen. Maar vrouwen waren hiervan vrijgesteld!

Zoals dit ook elders in ons land het geval was, maakte het museum deel uit van het gemeentelijke archief. Men zou kunnen zeggen dat het het driedimensionale gedeelte ervan vormde. De zorg voor de collectie was dan ook aanvankelijk aan de 1ste commies ter secretarie en later (vanaf 1862) aan de archivaris toevertrouwd. Doordat het beheer van het archief echter steeds meer eisen stelde, kwam hiervan weinig terecht en verkeerde de collectie na een aantal jaren, waarin zij zich bovendien gestaag uitbreidde, in grote wanorde.

Met de aanstelling in 1874 van Mr. S. Muller Fz. als archivaris kwam hierin verandering. Met grote voortvarendheid pakte hij de problemen aan. Hij liet het museum opknappen, richtte het opnieuw in, en zocht energiek naar mogelijke aanwinsten. Vooral zijn inspanningen om meer over de voorwerpen te weten te komen, zijn van groot belang geweest. Voor het eerst werd een aanzet gegeven tot een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving van de collectie.